

VREEMDETALENONDERWIJS EN TWEETALIG ONDERWIJS IN DE LAGE LANDEN

In deze snel veranderende wereld van grote migratiebewegingen, groeiende demografische diversiteit en toenemende globalisering is de behoefte aan meertaligheid groter dan ooit tevoren. Vandaag is de eentalige de nieuwe analfabeet. Dat besef is zeer levendig in Vlaanderen en Nederland, vooral ook omdat het Nederlands niet tot de top-talen behoort en hoogwaardig vreemdetalenonderwijs dus een absolute noodzaak is.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er op het gebied van het leren van vreemde talen een grote dynamiek te onderkennen valt. Wie vijftig jaar vreemdetalenonderwijs in de Nederlanden overschouwt, verbaast zich over de snelle ontwikkeling van een exclusief codegerichte aanpak, over een communicatief talenonderwijs naar tweetalig onderwijs. Was in de jaren zestig van de vorige eeuw de kennis van grammatica en woordenschat nog de eerste prioriteit, met de invoering van het zogenaamde communicatieve taalonderwijs verschoof de focus naar het gebruik van de taal. Niet langer was belangrijk wat je van de taal *wist*, maar wat je met de taal kon *doen*. Deze eerste verschuiving van kennis naar vaardigheid vertaalde zich in vele leergangen en cursussen die allemaal het magische woord “communicatief” in hun titel meekregen.

De aanhangers van het communicatieve talenonderwijs geloofden maar al te graag dat via het gebruik de vormbeheersing vanzelf wel zou volgen. Niet dus. Na twee decennia pure communicatie was er plotseling weer plaats voor grammatica.

Ondertussen was echter ook de wereld anders geworden: diverser, globaler en internationaler. Internet, studie-uitwisselingen en migratie hebben een belangrijke dimensie toegevoegd aan het vreemdetalenonderwijs, namelijk de behoefte aan interculturele vaardigheid. Het volstaat niet langer communicatief verzoeken, wensen,

LUDO BEHEYDT

werd in 1948 geboren in Izegem. Is gewoon hoogleraar *Civilisation néerlandaise* en *Linguistique néerlandaise* aan de Université Catholique de Louvain in Louvain-la-Neuve. Was van 1995 tot 2000 bijzonder hoogleraar Cultuur der Nederlanden aan de Universiteit van Amsterdam. Van 2000 tot 2010 bekleedde hij dezelfde positie aan de Universiteit Leiden. Publiceerde boeken en artikelen over taal en cultuur van de Lage Landen. Zijn belangrijkste boekpublicatie is *Eén en toch apart. Kunst en cultuur van de Nederlanden* (Waanders, 2002).
Adres: Vilvoordsebaan 14a, B-3020 Herent.

---

bevelen, excuses etc. te kunnen uitdrukken, de interculturele spreker moet ook nog eens de vaardigheid ontwikkelen om de culturele betekenis van taal en taalgebruik in te schatten. Het oude ideaal van de *native speaker* is van zijn voetstuk gestoten. De moedertaalspreker is in onze meertalige en multiculturele maatschappij meer en meer een mythe – of moet ik zeggen: een fantoom – geworden. De gemiddelde spreker is nu verplicht zich in allerlei omstandigheden met een andere taal als lingua franca te redden om in deze meertalige en multiculturele maatschappij te overleven. En dus is het nieuwe ideaal dat van de interculturele spreker. De nieuwe taalcurssussen hebben dan ook terecht een component *cultural awareness* als essentieel onderdeel van de leergang.

Behalve deze culturele wending is er ook een Europese wending waar te nemen in het vreemdetalenonderwijs. De eenmaking van de Europese ruimte door de verdragen van Schengen en Maastricht hebben de behoefte gecreëerd aan een Europees talenbeleid en een gemeenschappelijk beschrijvingskader van taalvaardigheid op verschillende niveaus. Daarom is er nu het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen (Common European Framework of Reference for Languages)¹, dat verschillende niveaus van functionele taalvaardigheid beschrijft voor alle Europese talen. Dit gemeenschappelijke referentiekader, dat gebaseerd is op een brede consensus, fungeert nu al als het vaste richtsnoer voor onderwijs, leergangen, testinstituten en cursussen. Alle nieuwe leergangen en cursussen worden gemodelleerd op dit referentiekader, dat drie traditionele niveaus onderscheidt: basisgebruikers (A1 en A2), onafhankelijke gebruikers (B1 en B2) en vaardige gebruikers (C1 en C2). Jammer

genoeg biedt het Europees Referentiekader nog altijd geen duidelijke toetscriteria en mist het ook nog eens de interculturele dimensie.

Een derde wending waar het vreemdetalenonderwijs niet meer omheen kan, maar waarvoor het slechts moeizaam de aangepaste didactiek ontwikkelt, is de technologische revolutie. ICT biedt natuurlijk onvermoede mogelijkheden voor het vreemdetalenonderwijs. Hoe zet je computer, internet en games efficiënt in? Wat zijn de didactische mogelijkheden van gebruikersfora, chatsoftware, Facebook, spraakherkenning? Dat zijn de uitdagende vragen waar technenuten, taalkundigen en onderwijskundigen gepaste antwoorden op moeten verzinnen. We merken nu al dat uitgeverijen steeds meer geïndividualiseerde talencursussen met cd-rom-bijlages en internetondersteuning aanbieden, maar de beloofde interactiviteit blijkt nog te vaak beperkt tot gameachtig verpakte traditionele oefeningen.

VREEMDETALENONDERWIJS

Het vreemdetalenonderwijs in Nederland en Vlaanderen wordt sinds 2004 overwegend gestuurd door het Europese *Actieplan voor het leren van talen en de taalkundige verscheidenheid 2004-2006*.² Dat stelde dat “elke Europese burger in minstens twee andere talen dan zijn moedertaal moet kunnen communiceren”. Daarbij had de EU in eerste instantie de Europese talen op het oog en bijvoorbeeld niet het Chinees of het Turks. Deze boodschap is erg verschillend ontvangen in Nederland en in Vlaanderen.

In Nederland is er nogal wat kritiek gekomen op die Europese richtlijn, onder meer in het ondertussen beruchte boek van Abram de Swaan *Woorden van de wereld*.³ Hij vond dat die derde taal eigenlijk niet hoefde. Zijn advies was: leer eerst zo goed mogelijk de eigen landstaal, leer dan zo goed mogelijk Engels en leer pas een derde taal als die van pas komt, baat heeft of genoeg schenkt. Kennelijk heeft de Nederlandse regering wel oren gehad naar zijn advies, want door artikel 9 van de *Wet op het Primair Onderwijs*⁴ is het Engels verplicht ingevoerd in het Nederlandse basisonderwijs met als motivatie: “Beheersing van de Engelse taal wordt voor iedereen steeds belangrijker door de toenemende internationalisering, groeiende mobiliteit en de uitbreidende mogelijkheden om te communiceren via nieuwe media.” (Besluit 8/10/2005) In het secundair onderwijs volgen alle leerlingen van de zogenaamde Basisvorming vervolgens in principe twee vreemde talen (Engels en Frans of Duits), maar de sterkere richtingen havo (hoger algemeen voortgezet onderwijs) en vwo (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs) moeten er nog een derde taal bij nemen, die een EU-taal kan zijn, maar eventueel ook Russisch, Arabisch, Turks of Fries.

In Vlaanderen is de situatie enigszins ingewikkelder omdat er behalve het eentalige gebied Vlaanderen ook nog het officieel tweetalige gebied Brussel is. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het Frans de verplichte eerste moderne taal voor alle leerlingen

in het Nederlandstalige basisonderwijs, en dit drie uur per week vanaf het tweede jaar, en vijf uur per week in de derde en vierde graad (Art. 10 van de Taalwet 1963).⁵ In het Vlaamse Gewest is het Frans verplicht de eerste vreemde taal vanaf het vijfde jaar basisonderwijs. Maar de *Talennota*⁶ van minister van Onderwijs Pascal Smet die in juli 2011 door de Vlaamse regering is goedgekeurd, mikt conform de EU-ambitie op drietaligheid, met Frans en Engels als gelijkwaardige talen. Anders dan in het Franstalige onderwijs in België (waar men kan kiezen tussen Nederlands en Engels als vreemde taal) blijft het Frans wel de verplichte eerste vreemde taal. De minister wil ook dat leerlingen vroeger in contact komen met vreemde talen. Daarom mogen lagere scholen voortaan al in het derde leerjaar beginnen met onderwijs in de tweede landstaal, in plaats van in het vijfde. Ook taalinitiaties Engels en Duits zijn voortaan toegelaten vanaf het derde leerjaar. In het secundair onderwijs worden de eindtermen voor Frans en Engels verzaamd en vanaf de tweede graad kan een vierde taal naar keuze worden aangeboden. Dat kan de derde landstaal zijn, het Duits, maar ook elke andere Europese taal en zelfs de belangrijkste talen van de BRIC-landen komen hiervoor in aanmerking: Chinees, Russisch en Hindi.

TWEETALIG ONDERWIJS

Omdat Europa ook aanstuurt op de invoering van tweetalig immersieonderwijs als middel tot veralgemeende meertaligheid van zijn burgers, bepaalt de *Talennota* dat vanaf 2013-2014 ook in Vlaanderen begonnen mag worden met tweetalig onderwijs. In de Franse Gemeenschap van België is dat tweetalige onderwijs een groeiend succes.⁷ Onder de naam “immersieonderwijs” bieden nu al meer dan 250 scholen in Wallonië tweetalig onderwijs aan. Vlaanderen heeft tot nu toe de boot afgehouden, maar een aantal proefprojecten met CLIL (*Content and Language Integrated Learning*), waarbij een deel van het curriculum (zaakvakken als biologie, wiskunde, geschiedenis...) in een vreemde taal wordt aangeboden, is voldoende positief uitgevallen om het tweetalige onderwijs in Vlaanderen een kans te geven. Vanaf 2013 komen er dus CLIL-scholen. Daarin zal – voorlopig uitsluitend in het secundair onderwijs – maximaal een vijfde van de zaakvakken in het Frans, het Engels of het Duits gegeven worden. Daarvoor wordt een CLIL-standaard ontworpen die bepaalt aan welke voorwaarden een school moet voldoen om CLIL te mogen aanbieden. In vergelijking met de Franse Gemeenschap begint Vlaanderen dus schoorvoetend met tweetalig onderwijs. Dat is ook enigszins begrijpelijk. In een maatschappelijke omgeving waar het Nederlands nog steeds in een verdedigingspositie zit, wordt de invoering van tweetalig onderwijs als taal- en cultuurbedreigend aanvoeld, zeker in Brussel, waar het Frans al de dominante maatschappelijke taal is.

Die vrees is er in Nederland helemaal niet. Daar heeft de Onderwijsraad al in 2008 in zijn advies *Vreemde talen in het onderwijs* onverkort voorgesteld “om het Engels in het

basisonderwijs een mogelijke deelvoertaal te maken voor ten hoogste 15 procent van de onderwijstijd”.⁸ Inmiddels heeft het immersieonderwijs in Nederland een hoge vlucht genomen. Sinds de invoering in 1989 experimenteren steeds meer scholen met tweetalig onderwijs (tto). Dat tweetalige onderwijs was aanvankelijk beperkt tot de moeilijker afdelingen van het secundair onderwijs, met name het vwo. Nu nog overigens is het tweetalige onderwijs in Nederland overwegend een vwo-aangelegenheid. Van de zowat vijfhonderd scholen met een vwo-afdeling hebben er nu ruim honderdtwintig een tweetalige stroom waarin zaakvakken als geschiedenis of biologie in een andere taal dan de moedertaal worden aangeboden. En een heel aantal scholen bereidt zich voor om ook met tweetalig onderwijs te beginnen. Sommige scholen zijn al met tweetalig onderwijs op havo-niveau gestart en enkele scholen zijn zelfs al aan het experimenteren met vormen van tweetalig onderwijs in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). De boodschap is duidelijk: tweetalig onderwijs is geschikt voor elk publiek. Het model van tweetalig onderwijs dat in Nederland wordt geprogrammeerd is een specifieke uitwerking van de theoretische principes van het Europese CLIL-model, waarbij de vreemde taal gebruikt wordt als instructietaal, maar ook als communicatietaal tussen leerlingen en leraren onderling. De bedoeling is namelijk dat de leerlingen communicatief vaardig worden in de tweede taal. Dit Europese model streeft naar een evenwichtige instructie die ertoe moet leiden dat de leerlingen binnen de normale onderwijstijd zowel de reguliere vakdoelen bereiken als een beter taalvaardigheidsniveau dan met het gewone vreemdetalenonderwijs het geval is. De tweede taal in het tto is in Nederland overwegend het Engels. Een enkele school niet te na gesproken waar Duits als tweede taal gehanteerd wordt, zijn de tweetalige programma’s in Nederland Engels-Nederlands.

Anders dan in België, waar men in het Franstalige onderwijs nogal *holderdeholder* gestart is met het immersieonderwijs, heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de coördinatie van het tweetalige onderwijs in handen gegeven van het Europees Platform⁹, dat zich richt op de internationalisering van het onderwijs. Al in 1994 hebben het Europees Platform en de tto-scholen een landelijk netwerk voor tweetalig onderwijs opgericht en inmiddels hebben ze samen zelfs een tto-standaard ontwikkeld waaraan een keurmerk is verbonden. Na vier jaar tto-onderwijs kunnen scholen die de tto-standaard halen het keurmerk aanvragen bij het Europees Platform. De eerste keurmerken zijn in 2003 uitgereikt, maar ondertussen zijn er al meer dan vijftig gecertificeerde scholen. Aangezien dit type onderwijs nog relatief jong is in de Lage Landen en toch wel grondig verschilt van het immersieonderwijs zoals dat in Canada al meer dan een halve eeuw wordt gepraktiseerd, is een degelijke wetenschappelijke en didactische begeleiding van het grootste belang. Daar wordt ook wel aan gewerkt. Zo heeft een team onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen in

opdracht van het Europees Platform en van het “landelijk netwerk tweetalig onderwijs” onderzoek gedaan naar de vormgeving en de uitkomsten van het tweetalig onderwijs in Nederland. Daarover is al een uitvoerig rapport verschenen van het onderzoeksteam onder de niet mis te verstane titel *Een duurzame voorsprong. Resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar tweetalig onderzoek*.¹⁰

Een ding is alvast duidelijk: het tweetalige onderwijs heeft de wind mee en het is nog maar de vraag of het traditionele vreemdetalenonderwijs de toenemende concurrentie van het tweetalige onderwijs uiteindelijk zal aankunnen. Dat explosieve succes is op zichzelf enigszins verwonderlijk aangezien de resultaten van tweetalig onderwijs en immersieonderwijs nog onvoldoende gewaarborgd zijn. Zelfs het onderzoek van het wetenschappelijke team van Groningen legitimeert niet de onkritisch juichende titel van zijn rapport. Dat rapport gaat immers eigenlijk alleen maar over vwo-scholen die onvoorwaardelijk enthousiast gekozen hebben voor tto en dat bovendien doen voor een doelgroep die vanaf het begin bij de sterkere schoolpopulatie behoort. Voor dit publiek en met dit soort gemotiveerde omkadering is tweetalig onderwijs inderdaad een onvoorwaardelijke plus. Maar het is zeer de vraag of men op grond van dergelijke elitaire resultaten mag extrapoleren naar het onderwijs in het algemeen en kan besluiten dat tweetalig onderwijs voor alle leerlingen geschikt is. Heel concreet rijst de vraag of kinderen met een andere thuistaal – Berbers, Turks, Pools – gebaat zijn bij tweetalig onderwijs Nederlands-Engels en ook of kinderen die niet bovengemiddeld schoolvaardig zijn de extra druk van tweetalig onderwijs wel aankunnen. In Franstalig België zijn er in ieder geval reeds scholen afgestapt van het immersieonderwijs.

TOEKOMSPERSPECTIEF

Uit het voorgaande wordt alvast duidelijk dat het vreemdetalenonderwijs onder druk van maatschappelijke en technologische veranderingen snel evolueert. De toenemende globalisering en de economische omstandigheden verhogen de druk om zo vroeg mogelijk met Engels te beginnen en de vaardigheid in die taal zo groot mogelijk te maken bij een zo ruim mogelijk deel van het publiek. Deze tendens bedreigt de Europese wens om ook de andere Europese talen aan bod te laten komen. Aankomende studenten in Nederland en Vlaanderen hebben steeds meer moeite met artikelen in het Frans of het Duits. En nu de Nederlandse universiteiten ook nog eens een kaalslag uitvoeren in hun universitaire talenopleidingen is de vrees gewettigd dat de zo geprezen vreemdetalenkennis van Vlamingen en Nederlanders in de toekomst zal versmallen tot die van *Basic English*.

Noten

- 1 Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen:
http://taaluniversum.org/onderwijs/gemeenschappelijk_europees_referentiekader/
- 2 *Actieplan voor het leren van talen en de taalkundige verscheidenheid 2004-2006*:
http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11068_nl.htm
- 3 Abram de Swaan, *Woorden van de wereld. Het mondiale talenstelsel*, Prometheus, Amsterdam, 2002, 350 p.
- 4 Wet op het Primair Onderwijs:
http://www.st-ab.nl/wetten/0725_Wet_op_het_primair_onderwijs_WPO.htm
- 5 Belgische taalwet 1963:
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12391>
- 6 Talennota 2011: http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2011/doc/talennota_2011.pdf
- 7 Zie ook: Wim Vandenbussche, "Immersie of inertie? Vlaanderen als land van belofte voor meertalig onderwijs", *Ons Erfdeel*, jaargang 54 (2011), nr. 3, pp. 4-11.
- 8 Advies *Vreemde talen in het onderwijs*:
http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/279/documenten/vreemde_talen_in_het_onderwijs.pdf
- 9 Europees Platform: <http://www.europeesplatform.nl/sf.mcgi?2682>
- 10 Onderzoeksverslag *Een duurzame voorsprong. Resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar tweetalig onderzoek*. Publieksbrochure: <http://www.europeesplatform.nl/sf.mcgi?3847>.
Volledig onderzoeksrapport: <http://www.europeesplatform.nl/sf.mcgi?3646>.